

**PROBLEMY WSPÓŁCZESNEJ
EUROPY –
UJĘCIE INTERDYSCYPLINARNE**

Redakcja

Roman Fedan
Beata Petrecka
Sylwia Dyrda-Maciałek

Jarosław 2014

Recenzenci

Prof. nzw. Dr hab. Bogusław L. Ślusarczyk
Prof. nzw. Dr hab. Waldemar Martyn

ISBN 978-83-63909-37-6

**Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły
Techniczno-Ekonomicznej
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu**

Druk i oprawa
Agencja Reklamowa TOP – www.agencjatorp.pl

Jarosław 2014

Leszek Sykulski

**ROSJA – WYSPA I WIELKI LIMITROF.
MYŚL GEOPOLITYCZNA WADIMA CYMBURSKIEGO**

**ISLAND RUSSIA AND GRAND LIMITROF.
GEOPOLITICAL THOUGHT OF VADIM TSYMBURSKY**

***Streszczenie:** Po upadku ZSRR w rosyjskich kręgach intelektualnych modne stały się odwołania do przestrzeni geograficznej i jej wpływu na bieżącą politykę państw. Odrodzenie się geopolityki jako dziedziny wiedzy i formy refleksji o sprawach międzynarodowych przyniosło gwałtowny przyrost publikacji o tej tematyce wśród rosyjskich badaczy, polityków i publicystów. Wśród nich osobne miejsce zajmował Wadim Cymburski (1957-2009), filolog, filozof i badacz geopolityki. Stworzył oryginalną myśl geopolityczną, m.in. koncepcję Rosji-wyspy oraz Wielkiego Limitrofu, które weszły do kanonu współczesnej rosyjskiej geopolityki. Cymburski wychodził z założenia, iż Rosja jest osobną cywilizacją, „wyspą” oddzieloną od świata Wielkim Limitrofem – pograniczem, ciągnącym się od Zatoki Fińskiej przez Europę Środkowo-Wschodnią, Azję Centralną, Mongolię aż do wybrzeży Pacyfiku. Artykuł koncentruje się na znaczeniu i na wpływie myśli Cymburskiego na współczesną politykę rosyjską, w tym stosunki z tzw. bliską zagranicą.*

***Summary:** After the collapse of the Soviet Union in Russian intellectual societies became fashionable to appeal to the geographic space and its influence on current policy. The resurgence of geopolitics as a field of knowledge and forms of reflection on international affairs resulted in a sharp increase in publications on the subject of Russian researchers, politicians and journalists. Among them a special place occupied Vadim Tsymbursky (1957-2009), academic scholar, philosopher and geopolitician. He created an original geopolitical thought, including Island Russia concept and the Grand Limitrof (in Russian: Velyky Limitrof) that entered the canon of modern Russian geopolitics. Tsymbursky came out from the assumption that Russia is a separate civilization, “island” separated from the world by the Grand Limitrof – frontiers stretching from the Gulf of Finland by Central and Eastern Europe, Central Asia, Mongolia to the Pacific’s shores. Article focuses on the importance and the impact of Tsymbursky’s thought on contemporary Russian policy, including relations with the so-called near abroad.*

Wstęp

Po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 r. nastąpiło odrodzenie się badań i refleksji geopolitycznej w Rosji. W dużej mierze podyktowane to było chęcią nowego określenia miejsca Federacji Rosyjskiej w zmienionym układzie geopolitycznym. Upadek komunizmu oznaczał także odejście do historii traktowania geopolityki jako „nauki burżuazyjnej”. Należy jednak zwrócić uwagę, że myślenie geopolityczne, ściśle wiążące analizę wpływu przestrzeni na prowadzenie polityki, ma długą tradycję w Rosji, znacznie wykraczając poza XX wiek. Powiązanie myślenia przestrzennego z refleksją o polityce państwowej znajdziemy już u Michała Łomonosowa, Mikołaja Bierdajewa czy Fiodora Dostojewskiego¹.

Rosyjska geopolityka nawiązuje współcześnie szeroko do tradycji klasycznej geopolityki, jaka narodziła się pod koniec XIX wieku. Szczególnie popularne są koncepcje niemieckiej geopolityki, na czele z koncepcjami Karla Haushofera. Odżyły tradycyjne rosyjskie kody geopolityczne, czyli wyobrażenia przestrzenne miejsca Rosji na arenie międzynarodowej. Popularne są zatem nawiązania do koncepcji Moskwy-Trzeciego Rzymu, Rosji-Biznacjum czy idei panslawistycznych².

Autor stawia tezę badawczą, według której koncepcja „Rosji-wyspy” zaprezentowana i propagowana w latach dziewięćdziesiątych przez Wadima Cymburskiego stanowi wyodrębniony nurt rozważań w ramach współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej. Nurt ten nazywać będziemy izolacjonizmem. Stanowi on jedno z trzech głównych ujęć dotyczących miejsca Rosji we współczesnym świecie (obok atlantyzmu i eurazjanizmu). Ujęcia te możemy nazwać nawet odrębnymi szkołami myślenia geopolitycznego.

Atlantyzm propaguje związek Rosji z cywilizacyjnym Zachodem (głównie Unia Europejska i USA). Nurt ten w rozważaniach politycznych we współczesnej Rosji nawiązuje do tradycji liberalizmu i okcydentalizmu czasów carskich. Propaguje przede wszystkim zachodni model modernizacji. Eurazjanizm z kolei upatruje w Rosji odrębną cywilizację, przy czym nastawiony jest ekspansywnie i antyokcydentalistycznie. Szkoła eurazjatycka sięga korzeniami pierwszej połowy XX wieku i twórczości takich myślicieli jak Mikołaj Danilewski (1822-1885), Piotr Sawicki (1895-1968), Mikołaj Trubieckoj (1890-1938), czy Lew Gumilow (1912-1992). Jej przedstawiciele propagują pogląd, iż istnieje osobna cywilizacja rosyjska mająca swoje korzenie geograficzne w stepach środkowoazjatyckich, będąc niezależną od cywilizacji zachodniej i cywilizacji azjatyckich³.

Izolacjonizm zakłada ograniczenie relacji z państwami ościennymi, a nawet częściowy autarkizm, mający na celu obronę politycznych,

¹ J. Potulski, *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem, a praktyką*, Gdańsk 2010, s. 12-15.

² *Ibidem*, s. 35-37.

³ Н. Ашенкамф, С. Погорелская, *Геополитическая мысль в ретроспективе // Геополитика. Антология*, Москва 2006, с. 23-28.

gospodarczych i cywilizacyjnych interesów swojego kraju. Z uwagi na zasoby naturalne Rosji i rozległość jej terytorium nurt ten ma bardzo długą tradycję w tym kraju. Do czasów panowania Piotra I, Rosja była krajem w znacznej mierze odizolowanym od reszty Europy⁴.

Terminologia

Zanim przejdziemy do przedstawienia koncepcji Wadima Cymburskiego, warto przedstawić pokrótce rozumienie głównych terminów geopolitycznych, do których autor odwoływał się będzie w dalszej części tekstu. Zaczniemy od samej geopolityki, która jest pojęciem szerokim, odnoszącym się do kilku typów aktywności intelektualnej i politycznej. Można ją uprawiać zarówno jako naukę, paradygmat, doktrynę, jedno z podejść badawczych, jako doktrynę, formę praktyki politycznej czy wreszcie jako luźną formę refleksji o sprawach polityki globalnej⁵.

Dla potrzeb niniejszego tekstu przyjmujemy definicję geopolityki autorstwa współczesnego rosyjskiego badacza, geografa, profesora Rosyjskiej Akademii Nauk, Władimira Kołosowa, według którego „geopolityka bada zależność zewnętrznej i wewnętrznej polityki państw oraz stosunków międzynarodowych od systemu powiązań politycznych, wojskowych i ekonomicznych, uwarunkowanych geograficznym położeniem państwa i jego regionów oraz innymi czynnikami fizyczno-ekonomiczno-geograficznymi. Tradycyjnie geopolitykę można rozpatrywać jako naukę o wpływie geoprzestrzeni na polityczne cele i interesy państwa”⁶.

Poprzez myśl geopolityczną można rozumieć – za Tomaszem Klinem – „całokształt idei, poglądów i postulatów, które w istotnym stopniu nawiązywały do geograficznych podstaw działalności państwowej i pewnych rozważań zawierających momentami naukowy sposób przedstawiania rzeczywistości, zasadniczo jednak mieszczących się w nurcie swego rodzaju pisarstwa politycznego”⁷.

Tomasz Klin twierdzi także, że „nie ma żadnej sprzeczności pomiędzy równoczesnym uznawaniem paradygmatu geopolitycznego i myśli geopolitycznej. Wielość znaczeń geopolityki wpisała się na trwałe w rozważania naukowe i publicystykę. Tam, gdzie mamy do czynienia z

⁴ J. Potulski, *op. cit.*, s. 208.

⁵ Obszerne omówienie różnych znaczeń pojęcia „geopolityka” – zob. np. S. Chazbijewicz, *Geopolityka*, [w:] S. Opara, D. Radziszewska-Szczepaniak, A. Żukowski, *Podstawowe kategorie polityki*, Olsztyn 2005, s. 108; Z. Lach, J. Skrzyp, *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007, s. 194-196; T. Klin, *Geopolityka. Spór definicyjny we współczesnej Polsce*, „Geopolityka” 2008, nr 1, s. 5-12; L. Sykulski, *Wybrane problemy współczesnej ontologii i epistemologii geopolityki*, [w:] Z. Lach, J. Wendt, *Geopolityka. Elementy teorii, metody i badania*, Częstochowa 2010, s. 24.

⁶ В.А. Колосов, *Российская геополитика: традиционные концепции и современные вызовы*, „Общественные науки и современность” 1996, nr 3, s. 86.

⁷ T. Klin, *Wizje ładu międzynarodowego w niemieckiej i anglosaskiej myśli geopolitycznej w okresie II wojny światowej*, Toruń 2008, s. 7-8.

badaniem naukowym, z zachowaniem podstawowych zasad – jak: obiektywność, weryfikacja, odnoszenie się faktów, które nie pasują do wcześniej przyjętych tez – to jest geopolityka jako paradygmat badawczy. Jeśli natomiast dominują subiektywne postulaty polityczne, mamy do czynienia z rozważaniami, które mieszczą się w ramach myśli geopolitycznej. Takie dualistyczne stanowisko wydaje się być najbardziej uzasadnione”⁸.

Wadim Cymburski – życie i pogląd na Rosję

Wadim Cymburski urodził się 17 lutego 1957 r. we Lwowie. Z wykształcenia był filologiem klasycznym. Po ukończeniu w 1981 r. Wydziału Filologicznego Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego im. Łomonosowa przez kolejne cztery lata pracował jako asystent w Katedrze Filologii Klasycznej MGU, a następnie – po obronie doktoratu z filologii – przeniósł się do Akademii Nauk ZSRR, gdzie zatrudniono go w Instytucie Stanów Zjednoczonych i Kanady. Po upadku ZSRR pracował w Instytucie Wschodoznawstwa Rosyjskiej Akademii Nauk, a następnie – aż do śmierci – w Instytucie Filozofii RAN. W swojej pracy badawczej oprócz zagadnień filologicznych (głównie twórczość Homera), zajmował się przede wszystkim filozofią, a także myślą geopolityczną. Szczególnie upodobał sobie obszar badawczy nazywany z literaturze nauką o cywilizacji oraz geokulturą, czyli badaniem odrębności przestrzeni kulturowych. Zmarł 23 marca 2009 r. w Moskwie⁹.

Zdaniem rosyjskiego filozofa Rosja stanowi osobną cywilizację, którą – jako osobny podmiot geopolityczny – można zdefiniować na trzy sposoby. Po pierwsze, kraj ten stanowi „geopolityczną niszę etniczną”, która położona jest na wschód od „rzymsko-germańskiej platformy etnocywilizacyjnej”. Rosyjska „nisza etniczna” stanowi zatem odrębną platformę wypełniającą przestrzeń między Rosją a Chinami. Należy tutaj zastrzec, że w rozumieniu Cymburskiego „niszy etnicznej” nie należy utożsamiać z nacjonalizmem etnicznym. Mamy tutaj do czynienia raczej z nawiązaniem do koncepcji etnosów Lwa Gumilowa. Twórca koncepcji Rosji-Wyspy poprzez rosyjską niszę etniczną rozumiał ludy żyjące od wieków w Nadwołżu, na Uralu i Syberii, a tym czynnikiem, która nadawała im formę osobnej „platformy etnocywilizacyjnej” było państwo rosyjskie (rosyjski ośrodek siły)¹⁰.

Drugim czynnikiem definiującym odrębność Rosji jako geopolitycznego ośrodka siły jest rozległość jej terytoriów na wschód od Uralu. Rosyjski filozof wskazywał, że przez ponad czterysta lat historii Rosja nie zaznała poważanych zagrożeń ze strony Chin czy Mongolii, które

⁸ T. Klin, *Geopolityka: spór definicyjny we współczesnej Polsce*, „Geopolityka” 2008, nr 1, s. 16.

⁹ <http://iph.ras.ru/tsymbursky.htm> [12.11.2010]

¹⁰ В.Л. Цымбурский, *Остров Россия. Перспективы российской геополитики*, «Полис» 1993, № 5, с. 7-8.

zagroziłyby jej panowaniu nad Syberią. Stąd „niebezpieczeństwo” zagrożenia azjatyckiego dla Rosji, podnoszone przez np. Władimira Sołowiowa, uważał za mało realne i traktował je jako bardzo odległą historię (najazd i panowanie Mongołów w okresie średniowiecza). Różnił się tutaj w sposób zasadniczy od teoretyków szkoły eurazjańskiej, którzy okres okupacji mongolskiej w rosyjskiej historii podnosili do rangi jednego z głównych paradygmatów wpływających na tożsamość rosyjską i czynnik determinujący świadomość geopolityczną elit rosyjskich¹¹.

Trzecim czynnikiem determinującym rosyjską odrębność geopolityczną była – zdaniem Cymburskiego – separacja od romano-germańskiej Europy, którą traktował jako kolebkę „cywilizacji liberalnej”. Co bardzo istotne, rosyjski geopolityk, wydzielał odrębną przestrzeń między cywilizacją zachodnio-europejską (będącą w jego opinii „pierwszym centrum modernizacji”), a „platformą rosyjską”. Obszar ten nazwał pierwotnie terytoriami-cieśninami (terytoriami strumieniowymi) (w oryg. «территории проливы»; Cymburski używa także anglojęzycznego określenia – „stream territories”). Koncepcja ta legnie później u podstaw wyodrębnienia obszaru „Wielkiego Limitrofu”. Rosyjski geopolityk wyraźnie odrzucał tezę o jedności cywilizacyjnej obszaru Europy Centralnej i Europy Zachodniej. Uważał, że czynniki religijne (wpływ katolicyzmu i protestantyzmu) w Polsce, Czechach, na Węgrze czy w krajach bałtyckich nie były czynnikami decydującymi. Twierdził, że kluczowe były procesy społeczno-gospodarcze, które doprowadziły do wyodrębnienia się Europy Centralnej, odróżniającej się zarówno od części zachodniej, jak i wschodniej kontynentu. Centralna część Europy w wiekach XVI-XVII, które zdaniem Cymburskiego wpłynęły w sposób decydujący na wytworzenie się terytoriów strumieniowych, nie należała ani do „świata-gospodarki Zachodu”, ani nie przyjęła wschodniego modelu państwowości na czele z silną centralizacją władzy. Rosyjski teoretyk geopolityki podkreślał, że od początku czasów nowożytnych „system europejski” i „system bałtycko-czarnomorski” rozwijały się osobno¹².

Koncepcja Rosji-wyspy i „Wielkiego Limitrofu”

Swoją koncepcję geopolityczną Wadim Cymburski wyłożył po raz pierwszy najpełniej w artykule pt. *Rosja-Wyspa: perspektywy rosyjskiej geopolityki*, opublikowanym w 1993 r. w czasopiśmie „Polis”. Swoje poglądy na miejsce Rosji we współczesnym świecie przeciwstawiał koncepcjom nastawionym na politykę prozachodnią, jak i tym skierowanym ekspansjonistycznie. Uważał, że obie nie odpowiadają realnym uwarunkowaniom geopolitycznym i możliwościom politycznym Rosji.

¹¹ *Ibidem*, c. 8. Por. I. Massaka, *Eurazjyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2001.

¹² В.Л. Цымбурский, *Остров Россия...*, c. 8-9.

Sprzeciwiał się także ideologizacji rosyjskiej myśli geopolitycznej. Był zwolennikiem chłodnej kalkulacji stosunku sił w środowisku międzynarodowym¹³.

Wadim Cymburski wychodząc z założenia odrębności cywilizacyjnej Rosji, nie poszedł w ślady eurazjanistów, utożsamiających Rosję z Eurazją, lecz stworzył koncepcję „wyspiarskości” Rosji (ros. *островитянство*). Cecha ta (wyspowość) miała być, jego zdaniem, determinowana m.in. przez rodzaj konfliktów zbrojnych, jakie ten kraj prowadził w swojej historii. Rosyjski filozof wskazywał, że większość wojen Rosja prowadziła na peryferiach swojego imperium. Niezmiernie rzadko zdarzało się, aby przeciwnik zagroził bezpośrednio centrum państwa. Jeśli jednak miało to miejsce, agresja przebiegała na całej długość „cieśnin terytorialnych”, usytuowanych na granicach państwa. Owe terytoria pograniczne miały, zdaniem Cymburskiego, decydujące znaczenie w rozwoju imperium rosyjskiego i powodowały „izolowanie” centrum imperium i kanalizowanie przebiegu konfliktów zbrojnych. Co istotne podkreślał na odmienne drogi rozwoju cywilizacyjnego Europy Zachodniej i Rosji, stąd jakiegokolwiek koncepcje lansujące ideę „powrotu Rosji do Europy” uważał za bezzasadne¹⁴.

Rosyjski izolacjonista prowadził konsekwentną krytykę eurazjanizmu jako szkoły myślenia geopolitycznego. Był krytyczny wobec tej tradycji intelektualnej. Swoje stanowisko chyba najbardziej lapidarnie streścił we fragmencie tytułu jednego ze swoich artykułów: *Od Rosji-Eurazji do Rosji w Eurazji*¹⁵. Pokazuje to dobitnie, że Cymburski postawił sobie za cel nie tylko przedstawienie alternatywnej drogi rozwoju Rosji, ale też wprowadzenie do debaty intelektualnej osobnego kodu geopolitycznego, czyli obrazu, wyobrażenia przestrzennego, dotyczącego miejsca i roli Rosji w polityce globalnej. Odrzucił zarówno przynależność Rosji do cywilizacji europejskiej, którą jak wskazano wyżej utożsamiał z kolebką „cywilizacji liberalnej”, jak i politykę wielkomocarstwową, nastawioną na ekspansję. Zdaniem rosyjskiego teoretyka geopolityki, eurazjanizm jako ideologia opiera się na błędnym założeniu, o możliwości dominacji Rosji nad całą Eurazją, wywodzącym się z koncepcji *Heartlandu* Halforda Mackindera, która zakładała, iż ten kto panuje nad centralną częścią Eurazji (sercem ładu – *Heartlandem*) dominuje nad całym kontynentem¹⁶.

Rozwój idei eurazjańskiej był silnie determinowany przez propagowanie opozycji między mocarstwami morskimi a lądowymi. Do grona wybitniejszych prekursorów tego nurtu myśli geopolitycznej w Rosji

¹³ *Ibidem*, s. 6-23.

¹⁴ *Ibidem*, s. 9-11.

¹⁵ В. Л. Цымбурский, *Земля за великим лимитрофом: от «России-Евразии» к «России в Евразии»*, «Бизнес и политика» 1995, № 9.

Por. В. Л. Цымбурский, *Тютчев как геополитик*, «Общественные науки и современность» 1995, № 6.

¹⁶ В.Л. Цымбурский, *Остров Россия...*, s. Por. L. Sykulski, *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2009, s. 36.

wchodzili: Piotr Sawicki (1895-1968), Mikołaj Danielewski (1822-1885), Mikołaj Trubieckoj (1890-1983), Włodzimierz Łamański (1833-1914) czy Georgij Florowski (1893-1979)¹⁷. Silny wpływ geografii na rozwój państw i i cywilizacji dostrzegał Lew Miecznikow (1838-1888), geograf, autor książki pt. „Cywilizacja i wielkie historyczne rzeki”. Dzielił w niej dziej ludzkości na okresy: rzeczny (starożytność i średniowiecze), morski (od upadku Kartaginy) i oceaniczny (od odkrycia Ameryki)¹⁸. Cymburski odszedł od opozycji między mocarstwami dyktowanej przez czynniki geograficzne na rzecz koncepcji odrębności kulturowej.

Twórca koncepcji Rosji-wyspy oparł swoją teorię na podstawach geokulturowych, czyli odnoszących się do określenia odrębności rosyjskiej przestrzeni kulturowej. Starał się dowieść, iż wyobrażenie Rosji jako wyspy jest jednym z najstarszych archetypów kulturowych w tradycji rosyjskiej. Ukuł nawet określenie „eurazjatycka Atlantyda” na podkreślenie autonomiczności rosyjskiej podmiotowości geopolitycznej i geokulturowej. Źródłem tego archetypu rosyjski filozof dopatruje się w średniowiecznych wyobrażeniach Rusi Kijowskiej, obszaru otoczonego gęstą siecią jezior i bagien, tworzącą swego rodzaju „kontynentalną wyspę”¹⁹.

W swojej koncepcji geopolitycznej Wadim Cymburski sformułował ważne określenie „Wielki Limitrof”, które odniósł do wielkiego obszaru granicznego, który obejmuje Europę Środkowo-Wschodnią, Naddniestrze, Zakaukazie, Azję Środkową, a następnie pas zasiedlony przez ludy altajskie i turecko-mongolskie aż do granicy rosyjsko-chińskiej. Jako element tego obszaru wymienia także Sinciang oraz niepodległą Mongolię, Mongolię Wewnętrzną (część Chin) i szereg rosyjskich obszarów autonomicznych, takich jak Buriacja czy Tuwa. Ten pas graniczny, ciągnący się od Morza Bałtyckiego po Pacyfik miał, jego zdaniem w sposób naturalny warunkować nie tylko odrębność cywilizacyjną Rosji, ale także wpływać na jej „wyspiarskość” i powodować konieczność prowadzenia polityki „do wewnątrz”. Miała ona być nakierowana na rozwój centrum oraz Dalekiego Wschodu, zwłaszcza zaś modernizację Syberii²⁰.

Warto zauważyć, że samo pojęcie limitrofu ma znacznie dłuższą historię. Wywodzi się z języka łacińskiego (łac. *limitrophus* – pograniczny) i

¹⁷ J. Potulski, *op. cit.*, s. 104-118.

¹⁸ L. Sykulski, *Rola paradygmatu geopolitycznego w rozwoju neoeurazjanizmu we współczesnej Rosji*, [w:] T. Nodzyński (red.), *Między historią, literaturą a polityką*, Częstochowa 2009, s. 147-166. Por. Nr. Л.И. Мечников, *Цивилизация и великие исторические реки*, Москва 1995.

¹⁹ В.Л. Цымбурский, *От великого острова Руси (к прасимволу цивилизации)*, «Полис» 1997, № 6.

²⁰ В.Л. Цымбурский, *Земля за Великим Лимитрофом: от России-Евразии к России в Евразии* // В.Л. Цымбурский, «Россия – Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и ее геополитика», Москва 2009, с. 6-7, 16-17. Por. С.В. Хатунцев, *Новый взгляд на развитие цивилизаций и таксономию культурно-исторических общностей* [w:] *Цивилизационный подход к истории: проблемы и перспективы развития*. Ч.1. Воронеж, 1994.

oznacza obszar graniczny. W tradycji rosyjskiej geopolityki można się doszukać jego stosowania już w latach dwudziestych XX wieku. Radziecka nauka co prawda odrzucała w oficjalnym przekazie geopolitykę jako odrębną nauką czy metodę badawczą („nauka burżuazyjna”), co nie oznacza, że badacze w Rosji Radzieckiej, a później w ZSRR nie czerpali z dorobku klasycznej geopolityki. Należy pamiętać, że myślenie przestrzenne o polityce jest nierozzerwalne z rosyjską tradycją polityczną. W radzieckiej encyklopedii z 1929 r. znajdziemy określenie limitrofu w odniesieniu do krajów bałtyckich, Polski i Finlandii²¹

W koncepcji Wadima Cymburskiego obszar „Wielkiego Limitrofu” niejako determinuje historyczną odrębność Rosji. Rosyjski badacz zwracał przy tym uwagę na fakt, że zachodnia część tego obszaru może stać się wygodnym instrumentem do próby izolowania Rosji przez zachodnie ośrodki siły, stąd postuluje utrzymywanie wpływów rosyjskich na osi Kaliningrad-Krym. Postulat koncentracji energii politycznej i gospodarczo-społecznej na rozwoju centrum państwa oraz wzmocnieniu Dalekiego Wschodu (rozwój „Rosji-Wyspy”), nie powinien jego zdaniem oznaczać wycofywania rosyjskich wpływów z terytoriów-cieśnin. Nie wykluczał także w przyszłości próby rozciągnięcia bezpośredniej władzy Moskwy na tych obszarach²².

Zakończenie

W rosyjskiej myśli geopolitycznej koncepcja Wadima Cymburskiego znajduje swoje wydzielone miejsce. Po 1991 r. nie stała się ani dominującym paradygmatem w rosyjskiej polityce zagranicznej, ani koncepcją nadającą ton innym nurtom refleksji geopolitycznej. Warto jednak zauważyć, że jest stale obecna w podręcznikach akademickich do geopolityki w Rosji. Niektóre zaś wątki tej koncepcji („Wielki Limitrof”), są stale obecne w rosyjskiej tradycji myślenia przestrzennego. Warto zastanowić się, dlaczego myśl Wadima Cymburskiego nie znalazła szerszej grupy adherentów. Autor wychodzi tutaj z założenia, iż rosyjska tradycja geopolityczna jest skierowana na prowadzenie przez ten ośrodek siły polityki o charakterze globalnym, stąd zawężenie polityki rosyjskiej do tzw. geopolityki wewnętrznej nie mogło spotkać się z szerszym oddźwiękiem w kręgach politycznych i intelektualnych.

Bibliografia

Ашенкампф Н., Погорелская С., *Геополитическая мысль в ретроспективе // Геополитика. Антология*, Москва 2006, с. 23-28.

²¹ Б. Волин, *Лимитрофы*, «Малая Советская энциклопедия», Москва 1929, т. 4, с. 641.

²² Por. J. Potulski, *op. cit.*, s. 237.

- Chazbijewicz S., *Geopolityka*, [w:] S. Opara, D. Radziszewska-Szczepaniak, A. Żukowski, *Podstawowe kategorie polityki*, Olsztyn 2005.
- Цымбурский В.Л., *Остров Россия. Перспективы российской геополитики*, «Полис» 1993, № 5.
- Цымбурский В.Л., *От великого острова Руси (к прасимволу цивилизации)*, «Полис» 1997, № 6.
- Цымбурский В. Л., *Тютчев как геополитик*, «Общественные науки и современность» 1995, № 6.
- Цымбурский В. Л., *Земля за великим лимитрофом: от «России-Евразии» к «России в Евразии»*, «Бизнес и политика» 1995, № 9.
- Цымбурский В.Л., *Земля за Великим Лимитрофом: от России-Евразии к России в Евразии* // В.Л. Цымбурский, «Россия – Земля за Великим Лимитрофом: цивилизация и ее геополитика», Москва 2009.
- Хатунцев С.В., *Новый взгляд на развитие цивилизаций и таксономию культурно-исторических общностей* // «Цивилизационный подход к истории: проблемы и перспективы развития». Ч.1. Воронеж 1994.
- Klin T., *Geopolityka. Spór definicyjny we współczesnej Polsce*, „Geopolityka” 2008, nr 1.
- Klin T., *Wizje ładu międzynarodowego w niemieckiej i anglosaskiej myśli geopolitycznej w okresie II wojny światowej*, Toruń 2008, s. 7-8.
- Колосов В. А., *Российская геополитика: традиционные концепции и современные вызовы*, «Общественные науки и современность» 1996, № 3.
- Lach Z., Skrzyp J., *Geopolityka i geostrategia*, Warszawa 2007.
- Massaka I., *Eurazjyzm. Z dziejów rosyjskiego misjonizmu*, Wrocław 2001.
- Мечников Л.И., *Цивилизация и великие исторические реки*, Москва 1995.
- Potulski J., *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej. Między nauką, ideologicznym dyskursem, a praktyką*, Gdańsk 2010.
- Sykulski L., *Geopolityka. Słownik terminologiczny*, Warszawa 2009.
- Sykulski L., *Rola paradygmatu geopolitycznego w rozwoju neoeurazjanizmu we współczesnej Rosji*, [w:] T. Nodzyński (red.), *Między historią, literaturą a polityką*, Częstochowa 2009.
- Sykulski L., *Wybrane problemy współczesnej ontologii i epistemologii geopolityki*, [w:] Z. Lach, J. Wendt, *Geopolityka. Elementy teorii, metody i badania*, Częstochowa 2010, s. 24.
- Волин Б., *Лимитрофы*, «Малая Советская энциклопедия», Москва 1929, т. 4.